

УДК 331.57

Волочко А. С.

Донецький національний університет

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Досліджено показники розвитку вітчизняного ринку праці в сучасних умовах. Аналіз здійснено з урахуванням галузевих та регіональних особливостей розвитку ринку праці. Виділено проблеми розвитку ринку праці в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: ринок праці, євроінтеграція, безробіття, зайнятість, економічна активність населення.

Постановка проблеми. В економічній літературі існують різноманітні визначення категорії ринку праці. Він є невід'ємним елементом ринкової економіки та складається з ринку робочої сили та ринку робочих місць. Важливість щодо забезпечення ефективності функціонування ринку праці є безсумнівною, бо розвиток його кон'юнктури направлений на забезпечення людей роботою і координацію соціально-трудових відносин. Зміна економічної ситуації в країні під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів позначається на особливостях функціонування та розвитку ринку праці. Перш за все, це проявляється в змінах кількісних та якісних характеристик попиту та пропозиції на ринку праці. Саме тому важливе значення має проведення аналізу тенденцій зміни складових кон'юнктури ринку праці в умовах євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням ринку праці та особливостей його регулювання займаються такі вчені, як: О. Грішнова, П. Дерінгер, М. Долішній, Л. Ємельяненко, Р. Еренберг, Я. Жаліло, С. Калініна, Е. Лібанова, Н. Лук'янченко, С. Мельник, В. Онікієнко, М. Піоре, А. Рофе, Л. Ткаченко та багато інших вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що науковцями цілеспрямовано досліджуються особливості створення нових робочих місць з метою працевлаштування безробітного населення та покращення кон'юнктурних показників ринку праці, невідповідність кількісних та якісних характеристик попиту та пропозиції на ринку праці посилюється. За прогнозами в умовах євроінтеграції України до Європейського Союзу існує загроза щодо посилення цих тенденцій в результаті лібералізації торгівлі та створення сприятливих умов для доступу до міжнародного ринку праці. З урахуванням цього актуальним стає проведення детального аналізу показників функціонування вітчизняного ринку праці в умовах євроінтеграції. Це надасть можливість завчасного виявлення та попередження негативних наслідків змін факторів зовнішнього середовища.

Мета статті. Метою статті є дослідження особливостей функціонування та розвитку вітчизняного ринку праці в сучасних умовах, а також аналіз ретроспективних змін кількісних та якісних характеристик попиту та пропозиції на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Рівень безробіття характеризує ситуацію на ринку праці та у комплексі із іншими показниками може розглядатися як індикатор макроекономічного розвитку країни. Сам по собі рівень безробіття не дозволяє повністю діагностувати стан розвитку ринку праці та економіки країни. Підтвердженням цього є порівняльний аналіз рівнів безробіття в Україні з країнами Європейського Союзу (рис. 1).

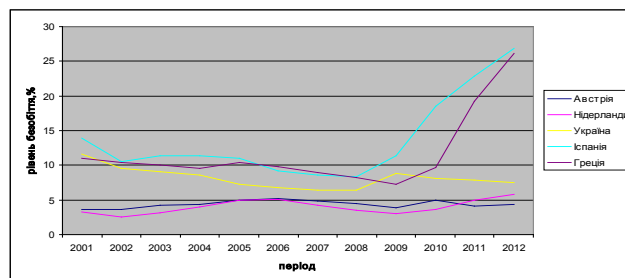

Рис. 1. Порівняльний аналіз рівня безробіття України та Єврозони з 2001 по 2012 рр.

Джерело: складено автором самостійно на основі [1, 2, 3, 4, 5].

При проведенні порівняння рівня безробіття у різних країнах слід враховувати, що лише невелика кількість країн з низьким рівнем безробіття насправді має здорову економіку. У багатьох країнах зі слабкою економікою зайнятість може створюватися тимчасовими громадськими роботами, або в цих країнах розвинено натуральне господарство, зайнятість в якому теж враховується. Виявлено, що порівняно низькі рівні безробіття характерні для таких країн, як: В'єтнам, Україна, Таїланд, Тайвань, Чорногорія, Японія, Китай, Білорусь, Австрія [6]. При цьому рівні та фактори економічного розвитку цих країн суттєво відрізняються.

В Україні тільки 50% кадрів є зайнятими повний робочий день. На відміну від європейських країн вагомий вплив має сезонне безробіття, про яке чітко свідчить динаміка показників, адже в жодній з країн ЄС (в тому числі й туристичних Греції, Португалії, Іспанії та Кіпру) не було виявлено явної сезонної циклічності рівня безробіття, в той час як в Україні офіційне число зареєстрованих в залежності від пори року різниться в півтора рази. Також отримана динаміка свідчить про значний рівень прихованого безробіття в Україні, яке зменшується в літню пору року в результаті тимчасової зайнятості населення в різних галузях, де роботодавці не фіксують офіційного працевлаштування, а також працевлаштування за кордоном. За даними представництва Міжнародної організації по міграції (МОМ) в Україні 6,5 мільйонів громадян України працює за кордоном, які становлять найбільшу частку з категорії «прихованого безробіття» [7].

З урахуванням цього, при дослідженні показників функціонування ринку праці, традиційно оцінюється динаміка зайнятості та безробіття, а також рівень економічної активності населення. Важливо враховувати регіональні та галузеві особливості економічного розвитку. Скорочення зайнятості не завжди супроводжується пропорційним збільшенням чисельності безробітного населення. Іноді зростання чи зниження цих по-

казників може відбуватися одночасно, що пояснюється рівнем економічної активності населення. Також регіональні диспропорції в економіці проявляються у тому, що високий рівень безробіття є характерним для відсталіх регіонів, для яких соціальні проблеми постають найбільш гостро [8].

Аналіз рівня зайнятості населення на вітчизняному ринку праці за період з 2004 по 2012 рр. свідчить про те, що рівні зайнятості населення працездатного віку значно перевищують рівні зайнятості населення у віці 15-70 років (рис. 2). Це є позитивною тенденцією, але також при цьому важливо враховувати динаміку рівнів безробіття (рис. 3) та рівнів економічної активності населення (рис. 4) за досліджуваний період.

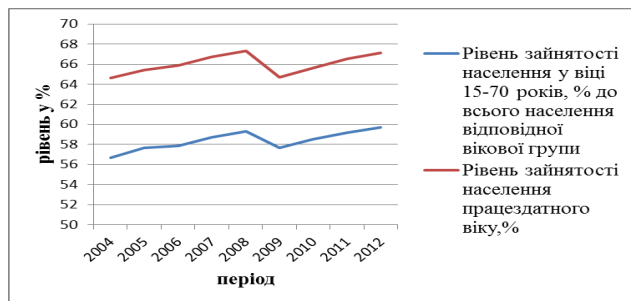

Рис. 2. Аналіз динаміки рівнів зайнятості населення на вітчизняному ринку праці з 2004 по 2012 рр.

Джерело: складено автором самостійно на основі [3, 4, 5].

Динаміка рівнів безробітного населення на вітчизняному ринку праці за період з 2004 по 2012 рр. вказує на те, що рівні безробіття працездатного населення перевищують рівні безробіття населення у віці 15-70 років (рис.3).

Зіставлення тенденцій зміни показників ринку праці, що представлені на рис. 2 і 3 дозволяє зробити такі висновки: зміна загальних рівнів зайнятості та безробіття відбувається у однаковому напрямку зі змінами рівнів зайнятості та безробіття за групою населення працездатного віку; у період кризи 2008-2009 рр. відзначається стрімке зниження рівнів зайнятості та підвищення рівнів безробіття. Період з 2010 по 2012 рр. демонструє поступове зростання рівнів зайнятості та зниження рівнів безробіття за групами, що аналізуються.

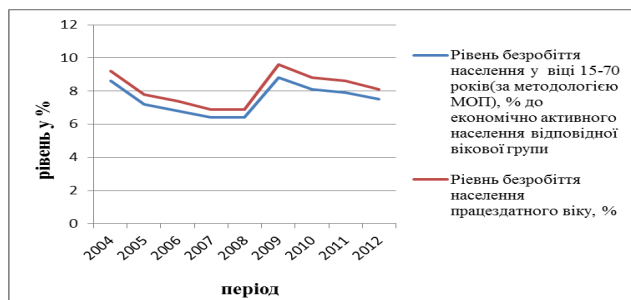

Рис. 3. Аналіз динаміки рівнів безробітного населення на вітчизняному ринку праці з 2004 по 2012 рр.

Джерело: складено автором самостійно на основі [3,4,5].

При цьому у період кризи 2008-2009 рр. відбулося зниження економічної активності населення працездатного віку (рис. 4). Галузева структура економіки значним чином впливає на стан ринку праці. Поява зовнішніх негативних факторів більш суттєво позначається на ринку праці, якщо у структурі економіки країни переважають галу-

зі, що характеризуються високою чутливістю до коливання кон'юнктури. Це стосується галузей житлового будівництва, переробної промисловості (особливо виробництва товарів тривалого вжитку). Стійкими до циклічних коливань є галузі електро-, газо- та водопостачання, сільського господарства та виробництва продуктів харчування [8]. Дослідження динаміки облікової кількості штатних працівників за видами економічної діяльності з 2006 по 2012 рр. за видами економічної діяльності на вітчизняному ринку праці вказує на наявність тенденції щодо нерівномірної зміни чисельності персоналу. Так, у 2007 р. найвищі темпи зростання чисельності кадрів були характерні для торгівлі (112,2%), фінансової діяльності (120,7%), а також зростала чисельність кадрів у будівництві (104,8%), діяльності готелів та ресторанів (104,5%), операціях з нерухомим майном і державного управління.

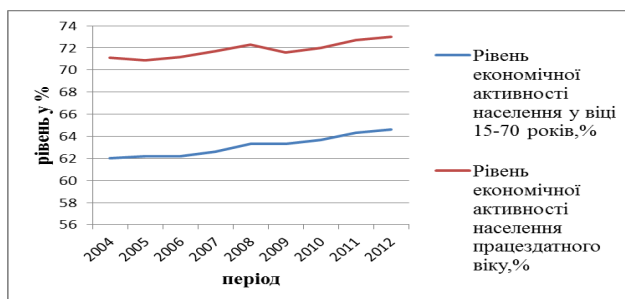

Рис. 4. Аналіз динаміки рівнів економічно активного населення на вітчизняному ринку праці з 2004 по 2012 рр.

Джерело: складено автором самостійно на основі [3, 4, 5]

У кризовий період 2008-2009 рр. відбулося зниження чисельності персоналу майже за всіма видами економічної діяльності. У 2011 р. та 2012 р. також зафіксовано значне скорочення чисельності персоналу майже за всіма видами економічної діяльності. При цьому у промисловості відбувалося зниження чисельності кадрів у період з 2007 по 2012 рр. Тільки у 2010 р. зафіксовано незначне збільшення (на 1,8%). Така ситуація пов'язана зі зміною попиту на робочу силу за видами економічної діяльності [9, 10].

Для ринку праці характерним є поступове зниження потреби підприємств у працівниках. У 2010 р. відбулося збільшення потреби персоналу у сфері сільського господарства, промисловості, будівництві, виробництва та розподілу електроенергії, газу та води. При цьому у 2011 р. та 2012 р. відзначено зниження потреби у кадрах у промисловості. Зокрема, у 2011 р. знизилася потреба у персоналі в сфері добувної та переробної промисловості, а у 2012 р. у сфері добувної промисловості попит на працю не змінювався. При цьому у 2012 р. у переробній промисловості попит на робочу силу продовжував знижуватися.

Це також підтверджується динамікою облікової кількості штатних працівників за галузями промисловості з 2006 по 2012 рр. (табл. 1).

Аналіз таблиці 1 дозволяє зробити такі висновки: темпи зниження чисельності у промисловості випереджають темпи зниження чисельності персоналу на ринку праці. При цьому характерною є тенденція до зниження чисельності кадрів у добувній та переробній промисловості, а найбільш чітко ця динаміка позначається у галузі вугледобування та металургійного виробництва. Така

Таблиця 1

Динаміка облікової кількості штатних працівників за галузями промисловості з 2006 по 2012 рр.

Вид економічної діяльності	Темпи зміни, %					
	2007 р. до 2006 р.	2008 р. до 2007 р.	2009 р. до 2008 р.	2010 р. до 2009 р.	2011 р. до 2010 р.	2012 р. до 2011 р.
Усього	100,6	97,1	95,2	102,1	98,1	99,4
Промисловість	98,6	92,8	92,3	101,8	98,0	97,2
- добувна промисловість	98,9	94,0	94,7	100,1	100,2	95,9
- добування паливно-енергетичних корисних копалин	98,4	94,7	97,6	100,1	99,9	95,3
- з нього добування вугілля, лагніту і торфу	98,0	94,1	97,7	99,8	99,9	94,7
- переробна промисловість	98,3	90,8	89,8	103,0	97,9	96,7
- металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	97,6	92,4	88,8	97,9	97,8	95,7
- виробництво машин та устаткування	95,0	87,5	86,5	109,7	98,2	95,2
- виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	100,0	100,3	99,6	99,2	96,7	100,1

Джерело: складено автором самостійно на основі джерел [9, 10].

ситуація може пояснюватися наслідками реструктуризації, що відбувається у зазначених сферах. Підтвердженням цього є активізація процесів звільнення персоналу у промисловості, що мають такі особливості:

- у 2008-2009 рр. відбулися значні скорочення кадрів у добувній та переробній промисловості, а саме: найбільш вразливими виявилися галузі вугледобування, металургійного та машинобудівного виробництва;

- у посткризовий період з 2010 р. по 2012 р. ситуація значним чином не змінилася: звільнення та скорочення персоналу у промисловості набуває масових масштабів.

Важливе значення має зіставлення потреб у кадрах з тенденціями освоєння нових професій за видами економічної діяльності за період з 2006 по 2012 рр. У 2008 р. та 2009 р. відбулося зниження темпів освоєння нових професій на ринку праці в Україні в цілому, а значне зниження відзначилося у промисловості, будівництві, лісовому господарстві. У 2010 р. та 2011 р. помітним є деяке поживавлення щодо освоєння нових професій у промисловості та на ринку праці в цілому, але для 2012 р. характерним є зниження значень показника. Важливо приймати до уваги, що ринок освітніх послуг, особливо середньострокових та довгострокових, має взаємозв'язок із ринком праці. Пристосування ринку освітніх послуг та ринку праці залежить від форми навчання. Чим довшим є процес надання та строки надання освітніх послуг, тим більшим є часовий інтервал між взаємним пристосуванням ринків, тим вищим є рівень неформальної невизначеності при виборі виду освітніх послуг, тим вищою є імовірність структурних диспропорцій у підготовці кадрів.

Проведений аналіз свідчить про те, що 2012 р. характеризується значними збільшеннями темпів звільнення кадрів у вугледобувній та металургійній промисловості. Основною причиною цього є те, що реструктуризація підприємств досліджуваних галузей відбувається без урахування можливих соціально-економічних наслідків цього. Це стосується підприємств вугільної та металургійної промисловості, переважно Донецького та Луганського регіонів. Так, за дослідженнями соціально-економічних наслідків реструктуризації вугільних підприємств встановлено, що реальною загрозою національної безпеки стало безробіття у

районах закриття вугільних підприємств у Донецькій та Луганській областях [11].

Саме тому актуальним є врахування регіональної структури економіки при дослідженні показників ринку праці. Найбільш постраждали від фінансової кризи 2008-2009 рр. територіально-адміністративні одиниці, в яких був зафіксований найнижчий рівень безробіття, серед яких м. Київ, м. Севастополь, а також Донецька та Вінницька області. При оцінці соціального явища безробіття важливою є відповідність показників наявних робочих місць та бажаних їх отримати, тобто попиту-пропозиції робочої сили на ринку праці. Чим вищий показник попиту на робочу силу, тим менший термін перебування безробітних в даному статусі [12].

Якщо розглядати міграцію населення за регіонами у 2012 р., то найбільше значення вибулого населення зафіксовано за такими областями: Дніпропетровська (15141 осіб); Донецька (16048 осіб); Київська (18060 осіб); Луганська (10592 осіб); Харківська (16071 осіб); Черкаська (10778 осіб). При цьому показники вибуття населення значно перевищують чисельність прибулих у Донецькій (на 4449 осіб) та Луганській областях (на 10592 осіб) [5]. Перш за все, детальний аналіз показників з праці має здійснюватися за регіонами, де виявлено проблеми соціально-економічного характеру, пов'язані з процесами масового вивільнення персоналу. Скорочення рівня безробіття у Донецькому та Луганському регіонах за період з 2010 по 2012 рр. супроводжується зростанням рівнів зайнятості та економічної активності населення. В цілому, порівняно з тенденціями кризового періоду 2008-2009 рр., це є позитивними зрушеннями на ринку праці, але якщо аналізувати якісні показники, то їх динаміка не є такою втішною, бо для цих регіонів характерним є скорочення попиту на робочу силу у 2012 р. При цьому для Луганської області це скорочення у 2012 р. майже у три рази перевищує показник зниження попиту на ринку праці України. Винятком є 2011 р., коли виявлено збільшення попиту на працю за вказаними регіонами, але скорочення попиту на робочу силу на ринку праці. Динаміка щодо вивільнення та працевлаштування персоналу також демонструє значні скорочення цих показників у 2012 році [13, 14].

Проблеми, які зазначені вище, потребують від держави їх негайного вирішення: своєчасне прийняття та фінансування програм розвитку промис-

лових шахтарських регіонів, які передбачають їх соціально-економічний розвиток та стимулювання зайнятості, у тому числі й після закриття шахт; проведення державної політики щодо підвищення престижності шахтарської праці; виділення пільгових кредитів на будівництво та придбання житла для молодих спеціалістів, які зайняті на підземних роботах; розробка порядку розподілу та використання бюджетних коштів, спрямованих на працевлаштування та перекваліфікацію шахтарів, що вивільнюються; забезпечення створення в регіональних центрах зайнятості вугільних регіонів спеціальних відділів працевлаштування шахтарів, що вивільнюються; збільшення бюджетного фінансування вугільної галузі, необхідних для її нормального фінансування; забезпечення процесів навчання та перекваліфікації персоналу, а особливо у тих галузях, де відбувається реструктуризація та відзначається тенденція масового вивільнення персоналу [11].

При цьому на рівні обласних державних адміністрацій та місцевих органів виконавчої влади вугільних регіонів важливим є створення нових робочих місць для шахтарів, вивільнених із закритих вугільних підприємств; забезпечення перекваліфікації вивільнених шахтарів у місцевих центрах зайнятості; розробка механізму забезпечення ефективного соціального діалогу між представниками працівників та роботодавцями; організація семінарів серед представників профспілок та роботодавців щодо проведення соціального діалогу і зниження рівня соціально-трудової конфліктності; створення при управлінні праці та соціального захисту населення вугільних регіонів спеціальних курсів підвищення кваліфікації та навчання сучасним методам управління виробничими колективами для представників ад-

міністрації вугільних підприємств; проведення у навчальних закладах профорієнтаційної роботи із підвищення престижності шахтарської праці, розробка програми відновлення соціальної сфери вугільних підприємств, а також розробка програми моніторингу соціально-трудових відносин на підприємствах вугільної галузі регіону [11].

Висновки та пропозиції. Таким чином, підтверджується наявність проблем на ринку праці щодо працевлаштування персоналу переважно у тих регіонах, де активно відбувається процеси реструктуризації вугільних та металургійних підприємств. До переліку виділених тенденцій та особливостей функціонування вітчизняного ринку праці доцільно додати той факт, що також важливою проблемою є низький рівень продуктивності праці порівняно із європейськими країнами. Перш за все, це пов'язано з недостатнім рівнем впровадження інноваційних технологій, а також модернізації робочих місць. Все це негативно позначається як на якості продукції, що випускається, так і на її собівартості, яка в середньому по промисловості є більш високою порівняно із зарубіжними конкурентами. Однією з передумов такої ситуації на ринку праці є низький рівень соціального розвитку, що також впливає на рівень зайнятості у країні. Особливо гостро ця проблема постає для підприємств тих галузей, де відбувається реструктуризація. При цьому не завжди враховуються соціально-економічні наслідки реструктуризації, що негативно позначається на особливостях функціонування ринку праці. В умовах євроінтеграції посилюється важливість проведення соціально відповідальної реструктуризації, бо виникають загрози подальшої втрати людського капіталу. Саме це і потребує врахування соціальної складової у механізмі регулювання ринку праці.

Список літератури:

1. Калініна С. П. Аналіз динаміки безробіття в країнах Європи [Електронний ресурс] / С. П. Калініна. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2012_2/152.pdf. – С.152-155.
2. Рівень безробіття в єврозоні за підсумками 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/uroven-bezrobotitsy-v-evrozone-po-itogam-2011-g-sostavil-31012012124100>.
3. Статистичний щорічник України за 2007 рік / за заг. ред. О. Г. Осауленка. – К: ТОВ «Август Трейд», 2007. – 572 с.
4. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за заг. ред. О. Г. Осауленка. – К: ТОВ «Август Трейд», 2010. – 560 с.
5. Статистичний щорічник України за 2011 рік / за заг. ред. О. Г. Осауленка. – К: ТОВ «Август Трейд», 2012. – 559 с.
6. Країни із найнижчим рівнем безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rate1.com.ua/ua/suspilstvo/riven-zhittja/2225>.
7. Динаміка та географія безробіття в Україні та ЄС у 2012-2013 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/dinamika-ta-geografiya-bezrobittya-v-ukrayini-ta-ies-u-2012-2013-rr>.
8. Рынок труда: реакция на кризис (по материалам зарубежных стран) / Ф. Э. Бурджалов, Н. В. Гоффе, И. В. Гришин и др. ; под ред. Ф. Э. Бурджалова, Е. Ш. Гонтмахера. – М.: МЭМО, РАН, 2011. – 185 с.
9. Праця України у 2011 році: статистичний збірник. – Київ : Державний комітет статистики України, 2012. – 323 с.
10. Праця України у 2012 році: статистичний збірник. – Київ : Державний комітет статистики України, 2013. – 322 с.
11. Мельник С. В. Урахування соціально-економічних та демографічних наслідків реструктуризації вугільної промисловості України в 1995-2005 рр. під час проведення її подальшої модернізації / С. В. Мельник // Інформаційний матеріал до академічних слухань на тему: вугільна та металургійна промисловість: соціальні проблеми та перспективи». – Луганськ : Науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин, 2013. – 26 с.
12. Динаміка та географія безробіття в Україні та ЄС у 2012-2013 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/dinamika-ta-geografiya-bezrobittya-v-ukrayini-ta-ies-u-2012-2013-rr>.
13. Економічна активність населення України 2008: стат. збірник / відпов. за випуск І. В. Сенік. – Київ : Державна служба статистики України, 2013. – 204 с.
14. Економічна активність населення України 2012: стат. збірник / відпов. за випуск І. В. Сенік. – Київ : Державна служба статистики України, 2009. – 228 с.

Волочко А. С.

Донецкий национальный университет

АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО РЫНКА ТРУДА В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Резюме

Исследованы показатели развития отечественного рынка труда в современных условиях. Анализ осуществлен с учетом отраслевых и региональных особенностей развития рынка труда. Выделены проблемы развития рынка труда в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: рынок труда, евроинтеграция, безработица, занятость, экономическая активность населения.

Volochko A. S.

Donetsk National University

DOMESTIC LABOR MARKET FEATURES ANALYSIS IN EUROPEAN INTEGRATION

Summary

The indicators of the domestic labor market in current conditions were examined. The analysis carried out taking into account sectoral and regional characteristics of the labor market. The list of the labor market problems in terms of European integration was selected.

Key words: labor market, European integration, unemployment, employment, economic activity of the population.